

Andrzej Kaszubkiewicz

20-lecie Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy

Studia Lednickie 2, 385-389

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

20-LECIE MUZEUM PIERWSZYCH PIASTÓW NA LEDNICY

20 września 1989 r. Muzeum na Lednicy obchodziło uroczysty jubileusz 20-lecia swego istnienia. Z tej okazji została zorganizowana ogólnopolska konferencja interdyscyplinarna, poświęcona próbie rekonstrukcji drewnianego budownictwa mieszkalnego w przekroju dziejowym. Organizatorami uroczystości rocznicowych, które odbyły się w salach dworu ze Studzieńca, byli wojewoda poznański i dyrektor Muzeum na Lednicy, zaś współorganizatorem konferencji Ministerstwo Kultury i Sztuki. W uroczystościach jubileuszowych i obradach uczestniczyli liczni przedstawiciele władz z wicewojewodą Romualdem Zysnarskim na czele, naukowcy i muzeolodzy z całego kraju oraz dawni i obecni pracownicy Muzeum.

W uznaniu zasług i doniosłej roli jaką spełnia Muzeum w kształtowaniu narodowej świadomości Wojewódzka Rada Narodowa w Poznaniu przyznała Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy – Zbiorową Odznakę za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego, a Wojewódzka Rada Ochrony Pamięci Narodowej złożyła na ręce całej załogi Muzeum – Dyplom Szacunku i Podziękowania za szczególną troskę nad Miejscem Pamięci Narodowej. Po oklicznościowych przemówieniach wręczono zasłużonym pracownikom odznaczenia. Wśród licznie nadesłanych telegramów znajdowały się życzenia od ministerstwa kultury i sztuki, wojewody poznańskiego, licznych instytucji i organizacji współpracujących z Muzeum, osób prywatnych. część oficjalną uroczystości zakończył koncert wybitnych artystów poznańskich – prof. Jadwigi Kaliszewskiej (skrzypce) i prof. Andrzeja Tatarskiego (fortepian).

Następnie, w sali wystaw czasowych, w lamusie z Mikołajewic otwarto ekspozycję pt. „Krajobraz wsi w malarstwie polskim” (ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Lesznie). Goście zwiedzili również Ostrów Lednicki, obejrzeli najnowsze rewelacyjne odkrycia – basen chrzcielny i most gnieźnieński oraz zapoznali się z postęпами w realizacji Wielkopolskiego Parku Etnograficznego.

W godzinach popołudniowych rozpoczęły się trzydniowe obrady w zespole pałacowym w Czarniejewie, gdzie zakwaterowani byli jej uczestnicy spoza ośrodka poznańskiego. Obrady obfitowały w szereg ciekawych wystąpień. Przedstawiciele różnych dyscyplin: archeolodzy, etnografowie, historycy, historycy sztuki, architekci – prezentowali możliwości wykorzystania różnego rodzaju źródeł dla rekonstrukcji budynku mieszkalnego w przekroju dziejowym. Materiały z konferencji zostaną przedstawione w następnym tomie „Studiów Lednickich”.

Wspaniały pomnik naszej historii i kultury – Ostrów Lednicki – materialny ślad wielkich wydarzeń – jest powierzony od dwudziestu lat opiece Muzeum Pierwszych

Piastów na Lednicy. Dopełnieniem dziejów instytucji tak ściśle związanej z obiektem, dla którego powstała, będzie krótkie wskazanie na prekursorskie działania muzealne, prowadzone na Ostrowie przez liczne pokolenia doceniające wartość tego unikatowego miejsca. W XIX wieku dwaj wybitni Wielkopolanie uratowali zapomniany przez stulecia zabytek. Hrabia Edward Raczyński przypomniał go w swej publikacji *Wspomnienia Wielkopolski*, a hrabia Alfred Węsierski w 1856 r. wykupił wyspę z rąk niemieckich i zapewnił jej ochronę oraz zapoczątkował długoletnie badania. Ich owocem była m.in. cenna monografia z 1870 r. autorstwa profesora Mariana Sokołowskiego pt. *Ruiny na Ostrowie Jeziora Lednicy*. Trudno wymienić wszystkich zasłużonych badaczy tego czasu. W okresie międzywojennym badania kontynuowali antropolodzy z Uniwersytetu Poznańskiego, a ich plon – interesujący zbiór materiału kostnego z cmentarza wczesnośredniowiecznego – znajduje się w magazynach Muzeum. W tym okresie niestrudżonym opiekunem wyspy był proboszcz miejscowej parafii w Dziekanowicach, ks. dr Franciszek Wawrzyniak, który zajął się konserwacją ruin i popularyzacją Ostrowa Lednickiego – urządzał na wyspie widowiska patriotyczne dla szerokich rzesz społeczeństwa.

Ostrów – dawna siedziba pierwszych władców polskich – staje się zabytkiem o znaczeniu ogólnokrajowym. Odwiedzają to miejsce najważniejsze osobistości w państwie, m.in. Wincenty Witos, ks. kardynał August Hlond, prezydent Ignacy Mościcki. Po drugiej wojnie światowej, prace badawcze wznowiono już w 1948 r. (W. Kieszkowski). W szerokim programie badań milenijnych nad początkami państwa polskiego oczywiście znalazła się również Lednica. Szczegółe zasługi w odkrywaniu tajemnic Lednicy położyli prof. K. Żurowski i dr G. Mikołajczykówna. Zabytki pozyskane podczas tych badań znajdują się w muzeum gnieźnieńskim. Od lat sześćdziesiątych Lednica stała się punktem zainteresowania wojewódzkiego konserwatora zabytków mgra Jerzego Łmnickiego, który współpracował z wieloma badaczami. Zorganizował on pionierskie w skali kraju badania podwodne. Ich wyniki były rewelacyjne, odkryto bowiem konstrukcje mostu zachodniego, tzw. poznańskiego, zalegające na dnie jeziora. Odkryto szereg cennych zabytków: łódź dłubankę (10 m długości), militaria (unikatowy hełm z osłoną nosową), włócznię, topory i miecz, które dały początek kolekcji militariów lednickich. Wśród licznych ważnych odkryć należy wspomnieć o odsłonięciu w północnej części grodu drugiej budowli kamiennej, w której znaleziono m.in. połączany relikwiarz z przełomu X – XI w. Zrodziła się wówczas myśl stworzenia instytucji, zajmującej się w sposób zorganizowany badaniami konserwacją, upowszechnieniem tak cennego dla narodu obiektu.

W 1969 r. władze wojewódzkie zdecydowały o powołaniu nowej placówki muzealnej, odpowiednią decyzję podjęło Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Gnieźnie. Stanowisko archeologiczne Ostrów Lednicki otrzymało nazwę Muzeum Początków Państwa Polskiego. Teren Muzeum stanowiła wyspa i grunty przylegające do wschodniego brzegu jeziora. Początkowo zamierzano stworzyć tam skansen budownictwa ludowego. Po przeniesieniu kilku obiektów odstąpiono od tego zamiaru (brak miejsca), a budynki te zaczęły pełnić rolę zaplecza dla potrzeb muzealnych. Na wyspie stało schronisko turystyczne z okresu międzywojennego, przebudowane po pożarze w 1965 r. W jego sąsiedztwie wzniesiono drewniany budynek dla pracowni archeologicznej i pomieszczenia dla ekip badawczych. Taką bazą dysponował nowo powołany dyrektor – Jerzy Łmnicki, były konserwator, z którego inicjatywy powstały prawie

wszystkie obiekty. Dyrektor wraz z niewielkim personelem urzędował w swym prywatnym domu-dworku w Rybitwach. Jednym z pierwszych zadań placówki było zapewnienie turystom regularnej przeprawy na wyspę. Następnie rozpoczęto prace nad organizacją wystawy ilustrującej dorobek badań archeologicznych. Muzeum otwarte było jedynie w sezonie letnim. W pierwszym okresie liczba zwiedzających nie przekraczała dziesięciu tys. osób rocznie. Przy skromnym personelu merytorycznym: historyk sztuki, archeolog, architekt, podjęto budowę od dawna oczekiwanego w Wielkopolsce skansenu budownictwa ludowego. W 1975 r. opracowano statut dla Muzeum o charakterze wielodziałowym, w ramach którego znalazł się Wielkopolski Park Etnograficzny. Zmianie uległa nazwa placówki na Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy.

Opracowanie programowe Wielkopolskiego Parku Etnograficznego opierało się na planach niezrealizowanego muzeum w Szreniawie. Założenie przetrzenne Parku było jednak przygotowane przez zespół lednicki. Nawiązywało ono do charakterystycznej wsi typu „owalnica” z dworem i folwarkiem. Teren pod skansen przejęto z PGR Dziekanowice. Pierwszymi przeniesionymi tu obiektami były: karczma z Sokołowa Budzyńskiego, chata z Wolicy i zagroda z Goździna. Wzbogaceniem krajobrazu lednickiego było zlokalizowanie na zachodnim brzegu jeziora we wsi Rybitwy czterech obiektów zabytkowych, przeznaczonych na mieszkania pracownicze. Muzeum było propagatorem idei rezerwatu krajoznawczo-historycznego nad Jeziorem Lednickim. Niestety, na jej realizację trzeba było długo czekać. W latach siedemdziesiątych popularność Muzeum stawała się coraz większa. Przyczyniły się do tego zorganizowane tradycyjnie w marcu i czerwcu imprezy plenerowe – topienie Marzanny, Noc Kupały – oraz liczne publikacje w prasie regionalnej i krajowej, a także wzrastająca rola turystyczna Szlaku Piastowskiego. Liczba zwiedzających wzrosła do 35 tys. rocznie.

Bdania archeologiczne na wyspie kontynuowano w rejonie II budowli i na podgrodziu, gdzie zlokalizowano szereg obiektów mieszkalnych.

W 1978 r. rozpoczęto budowę skomplikowanej wiaty zabezpieczającej relikty kamiennego palatium. Równocześnie podjęto intensywne badania ratunkowe w rejonie tegoż obiektu. Zbiory archeologiczne wzrosły do ponad 2 tys. zabytków wydzielonych. Rozpoczęto też gromadzenia zabytków etnograficznych, które jednak nie stały się większą kolekcją. Powiększył się również personel, zatrudniono kilku archeologów i etnografów. Strukturę placówki oparto na czterech działach: archeologicznym, etnograficznym, konserwatorsko-budowlanym i administracyjnym. Momentem stabilizującym instytucję było przeniesienie w 1978 r. administracji i działów merytorycznych z prywatnego domu dyrektora do nowo wykończonego obiektu – oficyny dworskiej na terenie Wielkopolskiego Parku Etnograficznego. W dwa lata później ukończono drugą oficynę, gdzie znalazły miejsce biura instytucji i mieszkania pracownicze. Do marca 1981 r. – końca działalności dyrektora Jerzego Łomnickiego – na terenie WPE stało 18 obiektów, w tzw. małym skansenie 6 obiektów, a na wyspie 4 obiekty, w Rybitwach 4 obiekty. Łącznie Muzeum posiadało 32 budynki, w większości zabytkowe.

Zadania, jakie stanęły przed nową dyrekcją (nominacja od 1 XII 1981 r.), były zróżnicowane, m.in. chodziło o jak najszybsze udostępnienie chociaż części budującego się skansenu. W celu usprawnienia służb technicznych (oddalonych o 4 km od skansenu) przeniesiono warsztaty i magazyny z Rybitw, z byłej bazy Kółek Rolniczych i posesji b. dyrektora, na teren tzw. folwarku dworskiego, który docelowo ma stać się bazą

techniczną Muzeum. Praca w skansenie koncentrowała się na wykończeniu wnętrz oraz stawianiu nowych obiektów. 1 czerwca 1982 r. prof. Józef Burszta dokonał otwarcia pierwszego fragmentu ekspozycji. Zwiedzającym udostępniono 2 zagrody, wiatraki i kaplicę. W skansenie w tym czasie znajdowały się już 24 obiekty. W tym samym roku zorganizowano ogólnopolską konferencję skansenowską Czerniejewo-Lednica-Gniezno poświęconą urządzeniom technicznym w skansenie.

Nowością w działalności Muzeum było powołanie zespołu interdyscyplinarnego do badań zabytków Ostrowa Lednickiego. Skupiał on badaczy z Poznania, Torunia i Krakowa. Wśród specjalistów znaleźli się archeolodzy, historycy, historycy sztuki, architekci, paleobotanicy, gleboznawcy, geolodzy, etnografowie, itp. Przewodniczącą zespołu została prof. dr hab. Zofia Hilczer-Kurnatowska (archeolog z Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN z Poznania). W ciągu kilku sezonów badawczych odkryto: most gnieźnieński, baseny chrzcielne, konstrukcje obronne wału wraz z częścią mostu zachowaną na brzegu wyspy i wiele elementów zabudowy. Uzyskano informacje na temat osadnictwa aglomeracji lednickiej. Rozeznano szereg zjawisk przyrodniczych, zarówno z paleoekologii, jak i dotyczących współczesnego stanu środowiska. Muzeum wzbogaciło się o niezmiernie cenne zabytki archeologiczne. Wśród setek eksponatów z badań podwodnych i ziemnych wyróżnić należy kolekcję militariów, sprzętu rolniczego i gospodarstwa domowego, misy brązowe z XI w., skarb unikatowych monet z końca XIII w. Obszerniejsze dane dotyczące efektów badawczych na Lednicy zawarte są m.in. w I i II tomie „Studiów Lednickich”.

Badania etnograficzne wykonywano na obszarze historycznej Wielkopolski. Doprowadziły one do pozyskania dalszych cennych obiektów i przeniesienia na teren skansenu.

W 1984 r. muzeum powiększone zostało o Rezerwat Archeologiczny w Gieczu, w którym przeprowadzono szereg działań organizacyjnych i prac porządkowych. Zapewniono opiekę merytoryczną, uporządkowano zbiory, wyposażono obiekt w oświetlenie i stylowe ogrodzenie. W tym samym roku Muzeum wykupiło wiatrak o unikatowej wartości, który po gruntownym remoncie, przeprowadzonym w 1987 r., został udostępniony zwiedzającym (Rogierówko).

W 1986 r. ukończono budowę dworu ze Studzieńca, co poprawiło warunki pracy oraz estetykę siedziby Muzeum. Daleko zaawansowano prace przy budowie folwarku, będącego zapleczem technicznym Muzeum. Realizując dawną politykę mieszkaniową, w wykończonej w 1985 r. zagrodzie z Krobi Starej zlokalizowano produkcyjne gospodarstwo. Potraktowano to jako eksperyment. W Moraczewie przejęto 3 wiatraki, przy których postawiono chatę podcieniową z Gębarzewa, adaptując jej wnętrze na 4 mieszkania pracownicze. Dwa następne mieszkania wygospodarowano w drugiej oficynie, jedno mieszkanie – w Gieczu. Łącznie Muzeum posiada 18 mieszkań, co rozwiązało częściowo problemy kadrowe.

W 1987 r. zawarto umowę z Radą Sołecką w Dziekanowicach dotyczącą odbudowy zabytkowej chaty z przeznaczeniem na klub wiejski i pokoje dla Muzeum. Wybudowany lamus z Mikołajewic przeznaczono na salę wystaw zmiennych. W małym skansenie prowadzona jest budowa „skarbczyka” dla ekspozycji zbiorów archeologicznych. W dwudziestoletnim okresie działalności Muzeum dorobiło się 60 budynków o różnym przeznaczeniu (36 znajduje się w WPE, 24 w pozostałych oddziałach).

Poprawa warunków lokalowych spowodowała rozbudowę działów: naukowo-oświa-

towego, biblioteki i archiwum, konserwatorskiego. W Muzeum znalazło pracę 65 osób: dyrektor, wicedyrektor, 9 kierowników, 19 pracowników posiadających wyższe wykształcenie. W okresie dwudziestolecia kadra muzealna uległa pewnej rotacji. Wielu byłych pracowników wniosło widoczny wkład w rozwój placówki.

Zbiory Muzeum dzielą się na kilka grup: archeologiczne, etnograficzne, artystyczno-historyczne i przyrodnicze (10 tys. pozycji). Magazyny mają charakter tymczasowy, a rozwiązanie problemu magazynowania zbiorów przewidziano w momencie oddania do eksploatacji budynku folwarcznego z Wysocka Wielkiego. Udział zbiorów w ekspozycjach stałych i czasowych nie przekracza jednej czwartej zasobu. W ostatnim okresie Muzeum zorganizowało szereg wystaw czasowych: „Stąd nasz ród” (1987) na centralne dożynki w Szamotułach, „Badania podwodne na Ostrowie Lednickim” (1988), „Nie rzucim ziemi skąd nasz ród” (1988/89), „Wieś w polskim malarstwie” (1989). Muzeum było organizatorem lub współorganizatorem konferencji naukowych, m.in. międzynarodowej nt. „Początki państwa polskiego i państwa czeskiego w świetle najnowszych badań” (część referatów z tej konferencji publikujemy w II tomie „Studiów Lednickich”).

Nawiązując do dawnej tradycji, Muzeum organizuje wiele imprez plenerowych – np. Noc Kupały połączona z tzw. Lednickim Latem, w której udział bierze młodzież z całego kraju; topienie Marzanny i tzw. żywy skansen. W ciągu sezonu Muzeum odwiedza ok. 120 tys. osób (w tym zdecydowana większość młodzieży oraz turyści zagraniczni). Z uwagi na historyczne znaczenie tego miejsca – Ostrów Lednicki odwiedzili: wiceminister Zbigniew Gertych, kardynał Józef Glemp, generał Wojciech Jaruzelski.

Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy jest placówką autonomiczną, podlega bezpośrednio Wydziałowi Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu i należy do największych muzeów naszego regionu.

Z perspektywy dwóch lat od obchodów jubileuszowych stwierdzić można z satysfakcją, że tempo rozwoju Muzeum nie osłabło, zarówno w zakresie badań naukowych, jak i rozbudowy.

Andrzej Kaszubkiewicz